

6. Яценко П. Т. Шацький природний національний парк / [П. Т. Яценко та ін.]. – Л. : Каменяр, 1986. – 48 с.

Отображені результати досліджень структури лесної рослинності біосферного резервату «Шацький». Леса досліджуваної природно-заповідної території испытали вплив крупномасштабних сплошних рубок в післявоєнні роки і осушення в 70-і роки минулого століття, що обумовило значительні зміни фітоценоотическої структури рослинних спільнот і лесорослинних умов.

Біосферний резерват, структура, лесна рослинність, лесні спільноти.

The article reflects the results of the research devoted to the structure of forest vegetation of biosphere reserve "Shatskyi". Forests of nature reserve territories were affected by the large-scale clear-cuttings during the post-war years and drainage in 70th of the last century which led to the considerable changes of phytocoenotic structure of plant associations and forest conditions.

Biosphere reserve, structure, forest vegetation, forest associations.

УДК: 502.72(477.43)

НПП «ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ» ЯК КЛЮЧОВА ТЕРИТОРІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ

**А.В. Степась, О.В. Овчарук, О.С. Чинчик,
кандидати сільськогосподарських наук**

Подільський державний аграрно-технічний університет

Викладено матеріали про природно-заповідний фонд Хмельницької області та національний природний парк Подільські Товтри як структурні елементи національної екомережі України. Вивчено питання про стан та можливість розширення парку.

Національний природний парк, екомережа, територія, Україна.

Із розвитком науки й техніки, невпинного збільшення антропогенного навантаження на довкілля зростає роль і значення природно-заповідних територій та об'єктів. Національний природний парк "Подільські Товтри" створений за Указом Президента України № 47696 від 27.06.96 р. з метою збереження, відтворення і раціонального використання природних ландшафтів Поділля з унікальними історико-культурними комплексами, які мають високе природоохоронне, естетичне, наукове, рекреаційне та оздоровче значення. НПП "Подільські Товтри" є природоохоронною, рекреаційною, культурно-освітньою, науково-дослідною установою загальнодержавного значення. Згідно із Загальнодержавною програмою формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки, НПП Подільські Товтри повинен

функціонувати як ключова територія регіональної екомережі Хмельниччини. Ця екомережа є невід'ємною структурною частиною національної екологічної мережі України, що входить до глобальної Всеєвропейської екологічної мережі як єдиної просторової системи територій країн Європи з природним або частково зміненим станом ландшафту. Формування екологічної мережі передбачає зміни в структурі земельного фонду країни шляхом віднесення (на підставі обґрунтування екологічної безпеки та економічної доцільності) частини земель господарського використання до категорій, що підлягають особливій охороні з відтворенням притаманного їм різноманіття природних ландшафтів.

Дослідженням відомих вчених ряду країн встановлено, що збереження біорізноманіття видів рослинного і тваринного світу неможливе без 10–15 % заповідності [1-3]. На сьогодні відсоток заповідності в Україні сягає лише – 6 %. Згідно із Законом України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки», площа територій та об'єктів природно-заповідного фонду України на 2015 рік становитиме 10,4 % від загальної площі держави [4-5].

Національна екомережі України складається зі структурних елементів. Структурні елементи екомережі – території екомережі, що відрізняються за своїми функціями. До структурних елементів екомережі належать ключові, сполучні, буферні та відновлювані території. Ключові території забезпечують збереження найбільш цінних і типових для даного регіону компонентів ландшафтного та біологічного різноманіття [5]. До них відносять: біосферні заповідники, природні заповідники й національні природні парки.

У зв'язку з цим, екологічна мережа України формується за рахунок територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Збільшення площі екомережі відбувається за рахунок мінімально антропогенно-порушених земель і акваторій, а також тих, на яких ширше представлені види тварин і рослин, занесені до Червоної книги України, та рідкісні рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України. Робота спрямована на те, щоб у кожній фізико-географічній провінції був, щонайменше, один природний, біосферний заповідник або національний природний парк, де охорона природних комплексів і збереження екологічної рівноваги поєднуюватимуться з організованими формами підготовки кадрів, екологічного виховання, екологічного туризму, регламентованого відпочинку на природі.

Актуальність теми дослідження зумовлюється, передусім, збереженням територій та об'єктів природно-заповідного фонду, розвитком і вдосконаленням національної екомережі згідно з діючим законодавством України, з метою охорони генофонду рослинного і тваринного світу та розробки наукових основ раціонального природокористування.

Мета дослідження – виявлення особливостей НПП «Подільські Товтри», як ключової території формування екомережі Хмельниччини і України.

З огляду на це, було поставлено такі завдання:

1. Встановити відповідність НПП Подільські Товтри загальнонаціональним критеріям формування екомережі.
2. Оцінити стан природно-заповідного фонду Хмельниччини та можливість його розширення.

Матеріали і методика досліджень. Теоретичною та методологічною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків. Під час досліджень використані аналітичний і монографічний методи аналізу й порівняння.

Результати досліджень. НПП "Подільські Товтри" розміщений на території трьох адміністративних районів Хмельницької області: Кам'янець-Подільського, Чемеровецького і Городоцького, що становить 261 316 га (12,5 % території Хмельницької області). Він є природоохоронною, рекреаційною, культурно-освітньою, науково-дослідною установою загальнодержавного значення. Відповідно до Закону України від 21.09.2000 року № 1989-III, Національний природний парк "Подільські Товтри" входить до Подільського регіону Національної екологічної мережі України.

На території Національного природного парку «Подільські Товтри» знаходиться під охороною 129 об'єктів природо-заповідного фонду. Найкраще збереженими є території гряди Товтр і глибоко врізаних долин Дністра та його приток. На території парку багато цінних геологічних пам'яток, зокрема Китайське відшарування, яке є еталонним розрізом силурійських відшарувань.

На території національного природного парку виділяються такі функціональні зони: заповідна зона; зона регульованої рекреації; зона стаціонарної рекреації; господарська зона. В цих зонах розташована 21 стаціонарна рекреаційна установа (санаторії, профілакторії, турбази, будинки відпочинку тощо), близько 160 промислових підприємств, колективні та індивідуальні сільські господарства, які завдають шкоди природі. Тому основним завданням НПП є охорона природного різноманіття, створення організованих зон відпочинку та оздоровлення.

До структурних елементів екомережі належать ключові, сполучні, буферні та відновлювані території. Ключові території забезпечують збереження найбільш цінних і типових для даного регіону компонентів ландшафтного та біологічного різноманіття. Сполучні території (екокоридори) поєднують між собою ключові території, забезпечують міграцію тварин та обмін генетичним матеріалом. Буферні території забезпечують захист ключових і сполучних територій від зовнішніх впливів. Відновлювані території забезпечують формування просторової цілісності екомережі, для яких мають бути виконані першочергові заходи щодо відтворення первинного природного стану.

Загалом природно-заповідний фонд Хмельницької області станом на 01.04.2011 року має у своєму складі 499 територій та об'єктів загальною площею 319,68 тис. га, з них загальнодержавного значення – 41 од. площею 10,05 тис. га, місцевого значення – 458 од. площею 48,32 тис. га. Відношення площі ПЗФ до площі Хмельницької області становить 14,8 %. Цей показник свідчить, що відсоток заповідності відповідає вимогам збереження біорізноманіття видів рослинного і тваринного світу регіональної екомережі. Відповідно до чинного законодавства України про формування екомережі, площа природно-заповідного фонду Хмельницької області збільшувалася.

Динаміка збільшення площі природно-заповідного фонду Хмельницької області

Площа території	Роки			
	2007	2008	2009	2010
Природно-заповідного фонду, тис. га	305,7	305,95	306,48	306,48
Природно-заповідного фонду, у % від загальної площі області	14,8	14,8	14,8	14,8

Слід зазначити, що триває робота з розширення мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Держуправлінням охорони навколишнього природного середовища у Хмельницькій області розглянуто матеріали на створення трьох заказників місцевого значення (гідрологічні заказники Озеро Солонча – площею 12,0 га та Заслuch – площею 52,7 га, ландшафтний заказник Боришковецькі Товтри – площею 14,0 га). Президент України підписав Наказ „Про розширення мережі та територій національних природних парків та інших природно-заповідних об'єктів” від 1.12.2008 р. № 1129/2008, де підтримано ініціативу Хмельницької обласної державної адміністрації щодо створення на території Хмельниччини двох національних природних парків „Мале Полісся” та „Верхнє Побужжя”.

Висновки

На основі проведених наукових досліджень та їх аналізу, встановлено:

1. НПП Подільські Товтри є природним осередком для формування національної екомережі України та збереження екосистем, середовищ існування, видів і ландшафтів європейського значення.
2. Необхідно активізувати роботу щодо створення нових територій і об'єктів природно-заповідного фонду Хмельницької області та резервування території під наступне заповідання.

Список літератури

1. Заповідна справа в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. М.Д. Гродзинського, М.П. Стеценка. – К., 2003. – 306 с.
2. Шмандій В.М. Управління природоохоронною діяльністю : навч. посіб. / В.М. Шмандій, І.О. Солошич. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 296 с.
3. Сафронов Т.А. Екологічні основи природокористування : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т.А. Сафронов. – Л. : Новий Світ-2000, 2003. – 248 с.
4. Закон України Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки / Відомості Верховної Ради. – 2000. – № 47. – С. 405.
5. Нормативно-правове забезпечення заповідної справи в Україні : навч. посіб. / [А.В. Степась, О.М. Бахмат, Р.Ю. Гаврилянчик та ін.] – Кам'янець-Подільський. – 2010. – 272 с.

Изложен материал о природно-заповедном фонде Хмельницкой области и национальном природном парке Подольские Товтры в качестве структурных элементов национальной экосети Украины. Изучен вопрос о состоянии и возможности расширения парка.

Национальный природный парк, экосеть, территория, Украина.

The material of Khmelnytsky region natural-protected fund, especially about the national natural park Podolsky Tovtry as structural elements of Ukraine national eco network is expounded in the article. The question of its state and expansion possibility is studied.

National natural park, eco network , territory, Ukraine.

УДК 502.4(47.74)

БІОСФЕРНИЙ РЕЗЕРВАТ „РОЗТОЧЧЯ” ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОМЕРЕЖІ

**Г.В. Стрямець, старший науковий співробітник
Я.С. Бовт, кандидат сільськогосподарських наук
Природний заповідник «Розточчя»**

Розглянуто теоретичні та практичні аспекти просторової структури та функціонального зонування біосферного резервату „Розточчя”. Розкрито територіальні та екологічні особливості території БРР, його роль та місце у національній і загальноєвропейській екомережі.

Біосферний резерват, функціональне зонування, Розточчя, екомережа, збереження біорізноманіття.

Пан-Європейська стратегія в галузі біологічного та ландшафтного різноманіття передбачає створення загальноєвропейської екологічної мережі унікальних природних територій, що з'єднана своєрідними коридорами. Виникнення ідеї створення екологічної мережі зумовлене необхідністю вийти за територіальні межі заповідних територій і забезпечити збереження довкілля за умов діяльності людини. У 2004 р. прийнято Закон України „Про екологічну мережу України”. За визначенням, що подане в Законі, екомережа – це єдина територіальна система, яка утворюється для поліпшення умов формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і, відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України, підлягають особливій охороні [1, 2].

Мета дослідження – розгляд особливостей функціонального зонування біосферного резервату «Розточчя», його роль і місце в національній та загальноєвропейській екомережі.

Матеріали і методика досліджень. Об'єктом дослідження є біосферний резерват «Розточчя» (БРР). Резерват це територія суходільних, прибережних, морських екосистем (або їх поєднання), яка визнана міжна-